

O R D E D E R V E R D R A A G Z A M E N

Gevestigd te 's Gravenhage

Kon. goedgek. 22.2 1958.

ODV-groep HILVERSUM

Secret. Heuvellaan 11, Hilversum. Tel. 02150-10481

Een x in de kantlijn duidt op een vraag, een - op een antwoord.

Hilversum, 6 december 1971.

Goeden avond, vrienden,

Aan het begin van deze avond wil ik U er nog even op attenderen, dat wij niet alwetend of onfeilbaar zijn aan deze kant. Aan Uw kant is dat ook niet altijd het geval. Het is de bedoeling, dat U zelf nadenkt en U zelf een oordeel vormt over alles, wat wordt gezegd. Ons onderwerp voor vanavond is

DE ZIN VAN HET LIJDEN EN VAN HET GENIETEN

Ik moet altijd even vragen, wat de titel is, de inhoud ken ik wel. En dan moet ik wel even beginnen met te constateren, dat de begrippen lijden en genot zuiver menselijke en persoonlijke begrippen zijn, die de kosmos niet kent. Eigenlijk is het zo, dat genot een vorm van lijden is. Dat klinkt paradoxaal, maar beiden zijn menselijke interpretaties van een verschijnsel.

Maar misschien zou je het zó kunnen zeggen. De situatie van de mens op aarde is er een, waarin hij leert. Het is een betrekkelijk eenvoudig leersysteem, je zoudt kunnen zeggen: je leert door ervaring. Ik zou het volgende willen stellen:

Het is eigenlijk net zo als bij een computer. Een computer kent eigenlijk maar een tweetalig systeem: het is niets of het is plus, het is nul of een. Zo reageert de mens eigenlijk tussen, zeg maar, genot en lijden. Wanneer er lijden is, dan stelt hij dit als negatief, dat is niet acceptabel. Is er genot, dan registreert hij dit als wél acceptabel. En door voortdurend nieuwe combinaties te vinden, waarin lijden zowel als genot een rol spelen, komt hij dus tot een orientatie ten aanzien van de wereld, ten aanzien van de kosmos, waarbij hij zijn eigen plaats daarin heeft gedefinieerd.

Als mens, als geest, definieer je voornamelijk je eigen standpunt, dat is duidelijk. Je hebt de hele kosmos, begrijpen kun je ze niet helemaal, maar je zoekt voor jezelf een plaats te vinden. En dat doe je dan door te zeggen: dit hoort bij mij, dit vind ik acceptabel, dát hoort niet bij mij, dat vind ik niet acceptabel. Het einde van de situatie is duidelijk. Zowel lijden als genot zijn voor ons prikkels, die wij ervaren, en die ons helpen om onze positie, onze levensvisie ten aanzien van de wereld te bepalen.

Nu zijn er helaas heel wat menselijke afwijkingen in dit opzicht te registreren en daaraan zullen wij dan ook enige tijd moeten besteden.

"Het is zondig te genieten". Ge moogt genieten van de zon, en van al wat God U geeft. Maar U mag niet genieten van lekker eten, daar wordt je te dik van, bij wijze van spreken. En je moogt niet genieten van al die dingen, die tegenwoordig bij de zeepmiddelen worden verstrekt, zo, weet U wel, de "sexy girls", - die je nooit bij het pak bij krijgt overigens. Je moogt dus, menselijk gezien, een aantal dingen niet.

Waarom?

Omdat de menselijke maatschappij een eigen oordeel over goed en kwaad heeft geforceerd - ik kan het niet anders noemen - en wel op grond van wat voor haar, ter instandhouding dus van het sociale geheel, aanvaardbaar of niet aanvaardbaar is. "Zonde" is alles, wat vanuit het standpunt van degenen, die een bepaalde gemeenschap proberen te bepalen, die gemeenschap zou kunnen schaden of de orde daarin, en aanvaardbaar is alles, wat goed is. Nou is dat natuurlijk een vervelende kwestie, want dan zou dus een demonstratie dus lijden moeten betekenen en een Tweede Kamerzitting genot. Ik geloof niet, dat dat helemaal juist is.

De mens heeft verder geprobeerd om genietingen op te voeren. Genot is in feite een excessieve beleving met innerlijke reacties van een 'op zich' normaal verschijnsel. Elke mens kent deze reactie op andere verschijnselen. Lijden is ook weer een normaal verschijnsel. Een groot gedeelte van dit lijden wordt mede bepaald of hoofdzakelijk bepaald door de reactie van de mens óp het verschijnsel. Om U een voorbeeld te noemen: Je kunt een heel klein beetje kiespijn hebben en als je druk bezig bent of je gaat naar een bioscoop of wat anders ach, dan merk je dat niet zo. Maar ga nu eens even stil zitten, dan begint het steeds sterker te knagen. Het is of die pijn cumuleert, of dat steeds méér en steeds sterker wordt. Waarom? Je déntk erover!

En daarbij komen we dan weer tot de conclusie, dat voor de mens ook nog in zekeren zin zijn mentale voorstellingen bepalend kunnen zijn voor wat hij genot of lijden noemt. En dat impliceert weer, dat wat voor de één een genot is, voor een ander lijden kan zijn, en omgekeerd.

Daarmee zijn we, geestelijk gezien, nog steeds niet veel verder. We hebben alleen geprobeerd, om een paar stukjes in te delen, een heel klein beetje de zaak uit elkaar te rafelen.

Maar, wanneer er zin moet zijn vanuit menselijk standpunt, dan moet er ook zin zijn vanuit een kosmisch standpunt. Iets wat menselijk misschien dus heel aanvaardbaar is, oorlog b.v., een enorm lijden voor een hele hoop mensen; maar - zegt men - dit is goed, dit is zinvol. Nou ja, goed. Wanneer de mens dat vindt en in elke overwinning, die wéér een hoop doden en een hoop ellende heeft gekost, dan een zekere vreugde kent, ik zal hem die vreugde niet ontzeggen. Ik vind het alleen maar vreemd. Kosmisch gezien, kan zoiets op zichzelf niet onder lijden of onder genot, onder kwaad of onder goed worden gerangschikt. Kosmisch gezien is het alleen van betekenis door de lering, die er uit wordt getrokken. En de theorie is eigenlijk als volgt:

Alles, wat in de kosmos bestaat, is - nemen wij aan - geschapen door een God. Dat betekent, dat er niets kan bestaan, waarin die God niet tegenwoordig is. Er kan geen duivel bestaan, als God hem niet geschapen heeft. Dientengevélge is het geheel tegenover God - oftewel kosmisch - aanvaardbaar. Maar, deze aanvaardbaarheid hoeft niet te bestaan ten aanzien van onze eigen persoonlijkheid. Dan zijn - kosmisch gezien - lijden en genot niet bestaande waarden. Ze zijn slechts bestaande waarden, wanneer we ze vanuit ons eigen standpunt beleven.

Nu ja, dan kom je natuurlijk aan het volgende punt: Wanneer er geen tegenstelling is, dan kan het hoogste genot bij voortdurende enorme verveling worden. En ook lijden, wanneer er niets anders bestaat, wordt een soort gewoonte-toestand, die misschien niet helemaal aangenaam is, maar waaraan je voorbijgaat. Het heeft dus geen betekenis meer. Genot en lijden krijgen dus eigenlijk pas hun betekenis wanneer ze vergeleken worden met iets anders. En dat andere, dat dient dan toch wel, zou ik zeggen, een éigen ervaring te zijn. Is het dat niet, dan kan het nog een voorstelling zijn, die wij ons gevormd hebben, een misrepresentatie dus, van waarnemingen.

Nu, dan heb je hier dus eigenlijk het begin van alles, wat wij kosmisch kunnen bekijken. Ik stel: er is geen genot in kosmische zin. Er is wél genot in persoonlijke zin. Op welk ogenblik treedt genot op? In sommige gevallen kunnen we het verklaren.

Wanneer iemand graag bij Lucullus te gast is, dan geniet hij van bepaalde prikkelingen van zijn smaakpapillen. Voor deze mens is dus dat eten iets byzonders, een ander vindt er misschien niets aan. Dan moet hij een achtergrond hebben, waardóór hij dit genot van fijne spijsen als het ware heeft leren onderscheiden. Op precies dezelfde manier kun je zeggen: ja, je geniet van de frisse morgenlucht. Vooral in de zomer natuurlijk, 's winters kan dat wel eens een beetje koud zijn, maar, je kunt er van genieten. Waarom? Alleen, omdat er een vergelijk bestaat. De gewaarwording, die je ondergaat, is dus een afwijking van de norm. En deze afwijking van de norm vindt je voor jezelf aanvaardbaar. Wat leer ik dan? Wel, wanneer ik fijnproever ben, dan leer ik dus de verschillen van smaak. Maar die smaak representeert voor mij ook nog zorg. Het is niet alleen een kwestie van de smaak, het is een kwestie van de geur, van het visuele effect. Al die dingen samen bepalen: dit is goed, dát is niet goed. En wanneer ik dus die fijne ochtendlucht geniet, dan moet er dus een tijd zijn, dat die lucht minder goed is.

Nu valt op, dat de meesten van ons niet beseffen, in de geest en in de stof trouwens ook niet, dat genot in feite een vorm is van pijn of van lijden. Het is een óverprikkeling; dat is lijden ook. Onze waardering daarvoor is anders en daardoor, geloof ik, ook onze beleving. Ik hoop, dat U dit punt even goed vasthoudt, want we zullen dadelijk ook nog over de wereld moeten praten, zoals dat altijd gaat en dan is dit punt werkelijk van belang.

Genot is dus ook een vorm van pijn. Welvaart is een vorm van armoede. Dat zoudt U in Nederland zo langzamerhand kunnen weten. Pijn daarentegen is voor een mens ~~na~~ b.v. iets, wat ontstaat, wanneer lichamelijk iets niet in orde is. In een dergelijk geval is de pijn iets, wat attendeert op een misstand en geeft de pijn dus tevens de mogelijkheid, om tot herstel te komen. In andere gevallen is de pijn meer mentaal, emotioneel en in een dergelijk geval is het de erkenning van een situatie buiten ons, die wij liever anders zouden zien. Dus ook eigenlijk een poging, om toch die wereld weer in een ander verband te bezien en te beleven. Pijn is een correctieve invloed.

Dan kom ik tot een paar conclusies. In de eerste plaats: Geestelijk gezien zijn zowel genot als lijden voor de mens zeer belangrijk, daar zij hem leren, tegenstellingen te ervaren en in de ervaring van tegenstellingen een juister definitie te vinden van zichzelf en zijn eigen gerichtheid in de kosmos. In de tweede plaats: Daar in feite genot en lijden identiek zijn en de interpretatie voornamelijk anders is, moeten wij uitgaan van het standpunt, dat het denkbeeld, dat in ons leeft, de ervaring, toch voor een groot gedeelte althans, bepaalt, de waarde ervan. Dan zijn genot zowel als lijden voor ons niets anders dan erkenningen van buiten ons bestaande mogelijkheden, volgens de waardering, die in onszelf bestaat. Wij zullen dus het geheel van onze ervaring persoonlijk vertalen in termen van lijden of genot. Dat is voor de geest misschien aanvaardbaarder dan voor U, maar bij ons is het inderdaad zo, dat je onder dezelfde omstandigheden gelukkig kunt zijn in de lichte sferen of jezelf in een hel kunt wanen. Bepalend is hierbij je aanvaarding of verwerping van bepaalde aspecten in en omtrent jezelf.

En dan: het derde punt. Daar genot en lijden niet als kosmische waarden te beschouwen zijn, hebben wij geen recht te oordelen over degene, die genot zoeken of die pijn-lijden ondergaan. Wij kunnen in dit opzicht slechts oordelen over en omtrent onszelf. Het is zelfs niet met zekerheid te zeggen, dat hetgeen wij als een genieting beschouwen, voor anderen deze waarde bezit, of dat, wat wij zien als een lijden, voor anderen, door dezen inderdaad als zodanig ervaren wordt.

De erkenning van ons onvermogen, om deze waarden ten aanzien van anderen te definieeren, moet ons ervan bewust maken, dat de zin van deze dingen nimmer in de wereld en het algemeen gezocht kan worden, maar alleen in onze eigen persoonlijkheid. En dat onze eigen oriëntatie ten aanzien van leven en wereld van het hoogste belang is voor ons, zowel ten aanzien van lijden als ook ten aanzien van genot.

Zo, dat was het eerste deel. Niet zo veel, hè. Nu ja, U hebt een paar punten en daar kunt U nog eens over nadenken. Want, weet U, als je dat zo zuiver persoonlijk bezieet, dan heb je bij de mensen altijd een reactie van: Ja, maar, denk je er nu wel eens aan, : wat betekent een oorlog, een hongersnood, een natuurramp dan niet voor de mensen? Zeker, dat is waar. Maar, ik geloof dat de grote factor "lijden" eigenlijk in die gevallen niet voortkomt uit het bestaan van een bepaalde toestand, maar uit het feit, dat die toestand van de norm, die men aanvaard heeft, afwijkt. Ik kan mij voorstellen, dat de modernisering in bepaalde onderontwikkelde landen voor een hoop mensen pijn betekent. Een voortdurende pijnlijke confrontatie met een wereld, waarin ze geen weg meer weten, een voortdurende innerlijke ergernis en misschien ook nog wel allehand lichamelijke pijnen als gevolg ervan.

Ik kan me ook voorstellen, dat voor sommige mensen, die in een zeer complexe maatschappij leven, de terugkeer tot de eenvoud, die in feite de verwerping inhoudt van hetgeen ze zelf als het hoogste goed prediken, een genot is. Het is natuurlijk krankzinnig, wanneer de directeur van een miljoenenbedrijf gaat kamperen, al doet hij dat dan natuurlijk in een land als Kenia of zo, maar hij wil dus terug naar eenvoud. Hij geniet ervan, ~~dat~~ dat het niet allemaal zo perfect is als hij gewend was. En toch streeft hij er voortdurend naar, een grotere perfectie te creëren. Dat is een krankzinnige situatie.

Wanneer de mensen in een oerstaat leven en in die oerstaat gelukkig zijn, dan mag je ze de middelen geven, om hun geluk te vergroten. Maar in de praktijk dwingt men de anderen dan te streven naar iets, wat je zélf als voor hen juist of geluk beschouwt. Het lijden, dat in die onderontwikkelde gebieden enorm is toegenomen vloeit niet voort uit het feit, dat er een lagere gemiddelde leeftijd is b.v. of dat er vaak honger wordt geleden, er eenzijdige voeding is, gebrek aan medische verzorging, dat de mensen niet geschoold zijn. De mensen waren toch wel gelukkig. En, al zijn hun genietingen voor U misschien afschuw-wekkend, ze zijn voor een stam, die heerlijk zo'n oerwoudreus, die gevallen is, openmaken en omwentelen, om al die lekkere dikke maden te vinden, die worden zo krakend meteen geconsumeerd, genot. Voor hen is dat een genieting, voor U is het een gruwel waarschijnlijk. Maar zij zijn er gelukkig mee.

De vraag is, of, wat als genot wordt voorgesteld, ook altijd genot is. Misschien kan ik het zó zeggen: Er zijn mensen, die menen, dat je de mensheid op een cultureel steeds hoger peil moet brengen en die daarom anderen kwellen met voor hen onverstaanbare klankenrimboes, die moderne muziek heten. Nu kun je zeggen: ja, U moet dat leren genieten. Maar deze lering is zeer pijnlijk. En het wonderlijke is, dat de meeste mensen in de pijn ervan blijven steken. Waarom zou je dan proberen, om de massa's van die wereld een bepaalde vorm van geluk, bepaalde vormen van genieting, en dergelijke op te dwingen. Zeker, ik weet het, het gerstebier, dat de negers drinken - die gerst wordt door de vrouwen eerst gekauwd, zoals U weet - is, vanuit Uw standpunt nou niet zo daverend. Maar denkt U nu werkelijk, dat Coca-Cola voor hen een grotere genieting is? Meent U werkelijk, dat deze mensen, met hun primitief geloof, gelukkiger worden, omdat iemand hen een geloof komt prediken over Jezus, maar dan een God predikt, die voor hen niet zo onmiddellijk meer optreedt als ze dat van hun natuurgoden meenden te kunnen verwachten.

Het resultaat is, dat ze geloven, dat Jezus of God met de aartsengelen in zal grijpen, wanneer er onrecht geschiedt en God doet dat niet. Zo veroorzaak je een hoop lijden op de wereld. En misschien dat voor hen de zin van het lijden voornamelijk is, dat ze begrijpen, dat de godsdienst en de wersterse cultuur nou niet bepaald zaligmakend zijn. Ook, wanneer het voor het Westen niet bestreden kan worden, dat ze dáár zin hebben, dat ze dáár goed zijn.

Wat is de zin van genieting? Wanneer je het genot zoekt om zichzelf, dan geloof ik niet, dat het bepaald zinvol is. Het geeft hoogstens een ogenblik van ontspanning, maar het wordt heel vaak gevolgd door een kater, hetzij een morele of een meer lichamelijke. Genietingen zijn in de oudheid altijd deel geweest van een communicatie met de Goden. En misschien is het goed, om erop te wijzen, dat orgieën en drinkgelagen, die men in de moderne wereld natuurlijk meent te moeten veroordelen, de blijmoedige ontmoeting waren van de mens met een god. Het zich los maken uit de menselijke verhoudingen, het scheppen van een toestand, waarin het "ik" - misschien overprikeld, ik geef het graag toe - opging in allerlei emoties, die niet meer anders dan in genietingen kunnen worden uitgedrukt. En in deze genieting, deze, voor die mensen méér dan menselijke toestand, meenden zij, dat de god gemakkelijker bereikbaar zou zijn, dat hij gemakkelijker zou communiceren met de mens.

Het is dit oude geloof overigens, dat aansprakelijk is geweest voor de sprookjes - want het waren grotendeels sprookjes - over de heksensabbats, die óók werden voorgesteld als zeer orgiastische bijeenkomsten, waarbij de demon op een bijzondere manier werd geëerd. O, dat is weleens gebeurd. Er zijn dergelijke diensten geweest, o.m. in Avignon, wat dan lange tijd het Rome van de zwarte magie is geweest. Maar eigenlijk was het toch voor het merendeel, toende heksenvervolgving begon, eenvoudig een natuurgeloof. De mens zocht de genieting niet om de genieting, maar omdat zij hem een ogenblik boven het mens-zijn kon verheffen. Omdat hij een ogenblikje ^{meer} kon gevoelen dan een mens en zó met een zekere waardigheid en een vreugdigheid het Onbekende, de grote krachten van het leven, van de kosmos tegemoet kon treden.

Lijden had in die godsdiensten vaak ook een plaats. Wanneer iemand gezondigd had, dan werd hij vaak door lijden terechtgesteld. En dat waren in heel veel gevallen martelingen, die men zichzelf zou moeten aandoen. Men weet daar tegenwoordig niet zoveel meer van het enige, wat misschien nog is overgebleven, is de rituele zelfmoord, hier - niet altijd terecht - harikiri genoemd, uit Japan. Maar, de Thughs b.v. hadden het oordeel door messen. Vulkaansprongen, dus springen in de krater van een vulkaan, hebben op vele eilanden en in vele landen een rol gespeeld. De pijn, het lijden had de bedoeling om te tonen, dat je in staat was, te overwinnen.

Het lijden is iets, dat de mens als een soort vijand heeft ervaren en zo lang hij zichzelf kan blijven ondanks het lijden, acht hij zichzelf overwinnaar. Bekend zijn hierbij de rituelen, die bij veel primitieve stammen bestaan. De Indianen hadden het vroeger, bij de negers zie je het, aan de Amazone zie je het, waarbij dus jonge mensen, wanneer ze volwassen worden, eerst moeten bewijzen, dat zij in staat zijn om zonder klagen een enorme pijn te verdragen. En daar gaat een voorbereiding aan vooraf, waardoor ook wel degelijk gesproken kan worden van een meer geestelijk lijden eigenlijk, van een vrees, die overwonnen moet worden. Ook hier is het duidelijk, het is een uitdaging en de mens, die het lijden overwint, staat daardóór, - volgens de primitieven - dichter bij God, en dichter bij de werkelijkheid.

Wanneer je als mens, in de moderne maatschappij, over die dingen oordeelt, dan vindt je, dat alle lijden nu maar zo gauw mogelijk moet worden opgeruimd, dat iedereen een maximum aan genot verdient en dat iedereen dan, juist daardoor, in vrede zal kunnen leven.

Dat is niet helemaal waar. Juist de massa, de community zou ik haast willen zeggen, heeft de tegestelling van lijden en genot hárd nodig. Wanneer er niet het genot is, waarin je jezelf een ogenblik vergeet, aan de ene kant, en het lijden, waarmee je geconfronteerd wordt of dat je ondergaat, waardoor gelijktijdig de overwinning op het lijden en de verbondenheid met de gemeenschap tot uitdrukking komt, dan is je leven leeg, dan heeft het geen zin.

Je kunt natuurlijk, als een soort Don Quichot, tegen molens gaan vechten, dat is een beleefde term voor een idealistisch met molentjes lopen. Maar je komt daar niet verder mee. Je kunt b.v. lijden nooit op een afstand ervaren. Lijden is iets, waar je direct bij betrokken bent, of het is iets, wat alleen maar denkbeeld blijft, en in zijn vaagheid eigenlijk betekenisloos is. Voor ons is het precies hetzelfde. Genot is niet iets, waar je over kunt lezen. Je kunt een kookboek lezen, als je een lekkerbek bent, en dan kan je het water misschien nog in de mond komen ook, maar werkelijk genieten doe je niet. Je kunt alle boeken lezen, die geschreven zijn over de liefde en die geschreven zijn over de innerlijke verrijking door een of andere geestelijke discipline, je kunt ze mooi vinden, je kunt misschien zeggen: ja, als het eens waar was, maar de ont-ruktheid, die het genot met zich brengt, is er niet bij.

Kijk eens, de hele wereld moet deel hebben aan iets, wil zij komen tot een concrete en daadwerkelijke uitdrukking van haar ervaring. Je kunt niet - zoals men weleens heeft gedaan - je zonden op de zondebok laden en die de woestijn insturen. Je kunt niet iemand uitkiezen als het slachtoffer en daarmee alle schuld van de gemeenschap in diens bloed smoren. Dat kun je wel denken, maar het is niet waar. De zin van lijden en genot zijn niet gelegen in het feit, dat ze voor ons bestaan, maar in het feit, dat we ze ondergaan.

In deze wereld zou je zeggen: ach, oorlog, wat geeft het? We zijn op het ogenblik nog bezig met een laatste poging om nog iets te doen aan die kwestie India-Pakistan b.v. Ja, daar is nog werkelijk iets aan te doen, niet veel, maar er is iets aan te doen. 't Is alleen maar de vraag, of begrip hier de plaats zal innemen van pretentie, van politieke pretentie vooral. Je denkt dan: Ja, die volkeren, die lijden. Maar aan de andere kant kennen ze ook een soort verrukking. Strijd betekent vermoeidheid, verwonding, honger en dorst lijden, strijden betekent wreedheid, onmenselijkheid, ik weet het. Maar gelijktijdig ook het gevoel van meesterschap. Het kan ook een roes zijn. En zolang als de mensen in die roes hun eigen waardigheid zoeken omdat ze ze voor zichzelf niet kunnen vinden, dan moeten we erkennen, dat ze op een niet juiste wijze genot zoeken, dat ze het lijden niet op juiste basis waarderen en ondergaan, maar we moeten zeggen, dat het voor hen onvermijdelijk is.

Je kunt wel zeggen, dat er overal vrede op aarde moet zijn. Maar die komt er niet, tenzij de mens éérst die vrede in zichzelf vindt. Dat kan hij eerst, wanneer hij voldoende geleerd heeft om, zowel ten aanzien van de hoogste genieting als de diepste smart zichzelf te beheersen en éérst zichzelf te zijn.

De zin van deze tegenstellingen is van groot belang. Er zijn mensen, die zeggen: och, waarom moest mijn kind mij ontvallen? Dat is voor hen een diepe smart, het is enorm pijnlijk. Maar waarom? Waarschijnlijk, omdat zij gemeend hebben hun projectie in een ander levend wezen geheel terecht tot stand te hebben gebracht, omdat ze niet in feite treuren, over wat hééngaat, maar over datgene, wat zij niet meer bezitten. Een besef daarvan zou hun leed kunnen doen omslaan in een positief zoeken naar een eigen uiting, een nieuwe mogelijkheid. Er zijn echter mensen, die zich eraan overgeven en die zeggen: ach, er is geen God en er is niets meer en de hele wereld is niets meer waard. Deze mensen zullen nog moeten leren, dat juist

Deze mensen zullen nog moeten leren, dat juist de overwinning, ook op een dergelijke smart, het omzetten van je pijn in iets, wat positief en nuttig is, in zichzelf al het tegendeel, de vreugde, het genot in zich draagt. Zolang de mens niet rijp genoeg is om in en vanuit zichzelf bewust te leven en bewust te ageren, is het bestaan van genot, is het bestaan van pijn absoluut zinvol.

Dan nog een paar laatste opmerkingen en dan zal ik gaan kijken, of U daar onmiddellijk commentaar op hebt.

Menigeen voegt een ander lijden toe en menigeen voegt anderen lijden toe, zonder dit te bedoelen. Hij kan ze een enorme pijn bezorgen zowel psychisch als fysiek en toch het beste bedoelen. Waarom?

Omdat de mens zijn eigen en persoonlijke maatstaf als albepalend pleegt te beschouwen. Degenen, die indertijd de kettters hebben verbrand - U weet het wel, de auto-da-fé - hebben dat gedaan om zielen te redden, maar ze hebben toch wel de mensen een enorme ellende, een enorme pijn bezorgd. Maar ook zichzelf. Omdat zij een maatstaf hanteerden, die geen ruimte liet voor de diversiteit, die God in de schepping geschapen heeft. Ze wilden die veelvoudigheid niet. Ze wilden de eenvormigheid. En in Uw tijd zijn er mensen, die proberen, om elke burger in zijn gedrag, in zijn inkomen, in zijn vermaak etc. te normen. Ze moeten maar gelijkgeschakeld worden. Allemaal zondags naar het voetbalveld, 's zondagsmorgens naar de kerk en de rest van de tijd hard werken ten bate van de gemeenschap. Dat kan voor sommige mensen juist zijn, maar voor anderen is het niet juist.

Juist door deze nivelleringsstaktiek heeft men enorm veel lijden, enorm veel spanningen geschapen, spanningen, die niet uitgedrukt kunnen worden. U denkt misschien, dat al die jongelui, die dan weleens een keer van die gekke dingen doen, die anderen in elkaar slaan, in elkaar trappen en zo ook een hele hoop lijden veroorzaken, dat doen, omdat ze het leuk vinden. Maar als je naar de achtergrond gaat kijken, dan is het, omdat ze zelf losgeslagen zijn, omdat er voor hén niets te vinden is. En naarmate de maatschappij meer probeert de mensen die er in leven te nivelleren, zullen de onevenwichtigheden daarin steeds toenemen. Zal het zoeken naar een genieting, die er in feite niet meer is, alles gaan domineren. Dan zal de pijn, die men anderen aandoet, terzijde worden geschoven met de opmerking, dat het in het geheel en voor het algemeen nut niet van belang is.

Je moet, ook hier, begrijpen, waar het om gaat. Lijden is iets, wat in jezelf bestaat, als een gevolg van niet voldoende in staat zijn, jezelf te kennen en te beheersen. Het niet erkennen van een realiteit, het je overleveren aan emoties, die niet voortkomen uit de feiten alleen, maar grotendeels uit voorstellingen, die in je leven. Voorstellingen, die meestal ten onrechte gelden als juist.

Dan, de genietingen. Een genot is pas een genot, wanneer je daar met je hele wezen deel aan hebt. Iemand die eet en alleen zijn maag vult, komt niet ver; voor hem is eten geen werkelijk genot, ook al kan hij het als zodanig omschrijven. Iemand, die sex bedrijft, zonder dat er verder iets bij te pas komt, kan dat een genot noemen; in feite is het een korte lichamelijke roes en is zijn betekenis nil. Maar op het ogenblik, wanneer je ergens helemaal in op kunt gaan, dan is er sprake van genot. Maar dan is er ook van een persoonlijke erkenning, van een persoonlijke waardering sprake. Dan is het niet eenvoudig een geste, dan is het een beleving, die van binnenuit komt en naar buiten toe dan waar wordt gemaakt. Het is een verwachting, die vervuld wordt. Het is een denkbeeld, dat gerealiseerd wordt.

Als het denkbeeld overmatig gerealiseerd wordt, dan volgt daaruit weer de pijn. Het eenvoudigste voorbeeld is weer onze smulpaap. Ik heb het nu eenmaal als eerste voorbeeld genomen, waarom zou ik het niet vasthouden - Die dus voor zoveel heerlijke gerechten staat, dat hij zich aan kreeft en andere gerechten te buiten gaat. Volge-

Volgestopt met spijzen en heerlijke wijnen begeeft hij zich te ruste, om te lijden onder allehand nachtmerries, die uiteindelijk in het ontwaken zijn overgegaan in enorme lichamelijke pijnen en bezwaren. Wanneer ons genot niet uit het beheerste, persoonlijke beleven en herkennen voortkomt, en bandeloos wordt, wordt het pijn. En aan de andere kant kan het dragen van een bepaalde smart, een bepaalde pijn, een bepaald leed soms toch ook weer een vorm van genieting vormen. Nu denk ik heus niet aan die mensen, die ervan genieten, wanneer ze afgeranseld worden of zo. Maar aan mensen, die juist, wanneer ze in de ellende zitten, wanneer ze op allehand terrein, innerlijk en zakelijk en naar buiten toe dus, moeilijkheden ervaren en het overwinnen daarvan als een enorme verrukking beschouwen. En ook als zodanig innerlijk ondergaan.

Waarmee ik maar wil zeggen, vrienden, er is in feite niet zo'n groot verschil tussen deze dingen. Het enige, dat je kunt zeggen is: de mens, die zich beheerst, kent nog wél genieting, pijn, maar voor hem zijn deze dingen bruikbaar geworden. Voor anderen zijn het leringen, die hij nolens volens, tegen wil en dank móet ervaren en ondergaan, tot het ogenblik, dat hij beseft. Hier is geen sprake van absolute waarden, hier is sprake van mijn wezen en indien ik in al deze dingen voortdurend mijzelf erken en vanuit mijzelf het juiste antwoord zoek, dan vind ik een wereld, waarin genieting, pijn samengesmolten zijn tot iets anders, een bewust leven, waarin de stuwkracht voortkomt uit een voortdurende erkenning van het "ik" zowel als van het grote geheel, waarin dit "ik" toch ook van belang is.

Zo! Hebt U nu enig commentaar? Ja, 't hoeft niet, maar ik dacht zo, laten we even kijken.

Ja, ik heb wel een vraag. De kwestie van het lijden en genot, dat die zouden samenvallen, dat kennen wij in de psychiatrie als pathologisch verschijnsel onder de naam masochisme. Misschien dat U daar iets meer van zeggen wilt? gezien het veel voorkomend verschijnen

Ja, masochisme, dat heeft toch wel weer een ietwat andere smaak omdat we hier te maken hebben dus - althans in de uitgedrukte vorm - met een mens, die zichzelf zijn eigen onwaardigheid bewijst door pijn en dan blij is, dat hij gelijk heeft. Dat klinkt misschien een beetje vreemd. Dat wordt dan weer een roes van genieting. Het is een verschijnsel, dat in zijn sterkste uitdrukking kan voeren tot zelfverminking, de behoefte, om door anderen mishandeld te worden. Maar dat in een wat andere zin toch overal voorkomt. Een mens, die het gevoel heeft, dat hij een schuld op zich geladen heeft, geniet er eigenlijk van, als hij dan tegenslag krijgt. Hij kan dat als een straf beschouwen en daarmee voor zichzelf een zeker evenwicht hervinden.

Ik dacht, dat dat zelfs nog zou kunnen worden herleid tot de neiging van b.v. een deel van Uw moderne maatschappij, die overigens zeer concrete feiten als lucht- en waterverontreiniging uitspinnen op een wijze, waardoor zij gelijktijdig als het ware hun eigen onjuistheid en onwaardigheid aantonen. Zij bedreigen zichzelf ze leggen nadruk op alle lijden, op alle onaangenaamheden en vinden daarin een zekere voldoening. Ik zou zeggen, dat dit vooral het geval is, omdat ze dus niet meer het gevoel hebben, dat ze hun wereld beheersen en uit dit lijden dus het genot van de onderworpenheid nu als erkende losspreking van aansprakelijkheid ervaren. Dus ik geloof wel, dat we dit verschijnsel kunnen erkennen en dit samenvloeien van genot en lijden is dus, ik zou zeggen, niet alleen een pathologisch verschijnsel. Het is een werkelijk algemeen verschijnsel, dat de gehele wereld beheerst.

Maar, wanneer we de psychiatrie en de psychologie nagaan, dan werken we daar met de gemiddelde norm. En de gemiddelde norm is iets, dat in feite niet bestaat.

Het is dát denkbeeld, wat volgens een ieder normaal is, waarschijnlijk, omdat niemand er helemaal aan beantwoordt. En dan komen wij dus tot een bepaling van iets: dit is masochisme en dát is berouw. Maar waar ligt het verschil? wanneer we de kern bekijken? De mens met berouw en die zichzelf martelt en daarin het gevoel van verlost zijn vindt, is uiteindelijk toch ook een masochist, zou ik zeggen. Het is dus wel heel moeilijk, om hier een absolute en concrete waardering te stellen. U kunt hoogstens zeggen, dat in deze, vanuit maatschappelijk standpunt geziene, ziekelijke verschijnselen en de soms ook uit persoonlijk standpunt ziekelijk te noemen verschijnselen, omdat ze namelijk een ontkenning zijn van eigen levenswaarde - en dat acht ik als geest ziekelijk, ik wil niet zeggen, dat het kosmisch ziekelijk is maar ik acht het ziekelijk, - eigenlijk voortvloeien uit het gehele complex van een wereld, die tussen de werkelijkheid van ja en nee, van het computer-ja-en-nee, van het "ik", zoals het in de kosmos leert, een menselijke waardering heeft ingevoegd, die in het kosmisch geheel in feite niet past. Ik dacht, dat dit voldoende was.

x Ja, dank U wel.

x In die boeken van (onverstaanbaar) leest men, dat Jezus zegt: men kan niet oordelen naar een lichamelijk lijden, men kan niet oordelen, hoe die mens zijn lichamelijk lijden draagt, want dat is ook verschillend bij rassen, de prikkel van lichamelijk lijden.

- Ja, ik weet niet, of Jezus dat heeft gezegd, maar het is dus een feit, dat de zenuwgevoeligheden sterk uiteenlopen. Het is b.v. vreemd genoeg - ik hoop, dat de dames het mij niet kwalijk nemen - dat heel veel vrouwen minder pijngevoelig zijn dan mannen. Dat ligt dus in een ietwat anders functioneren van het zenuwstelsel. En zo blijkt dus ook, dat de gevoeligheid van bepaalde noordelijke rassen aanmerkelijk lager is in sommige opzichten dan die van vele zuidelijke rassen. Het blijkt ook, dat de prikkelgevoeligheid bij bepaalde rassen totaal verschillend is, zodat, wat voor de een nietszeggend is, alleen een tastzinervaring, voor de ander pijn wordt. Ook het omgekeerde kan het geval zijn. Het is dus niet zo, dat U lijden kunt bepalen aan de hand van een lichamelijk verschijnsel zonder meer. Je zoudt dan uit moeten gaan a: van de persoonlijke gevoeligheid - en dan kun je dus in zekere zin geloof ik ook het ras wel als maatstaf nemen, ofschoon je erg voorzichtig hiermee moet zijn, anders kom je tot racisme, dat is ook juist - en dat je daarnaast rekening moet houden ook met het milieu, waarin die mens leeft.

Want het is het milieu, waarin die mens leeft, dat hem ook bepaalde opvattingen heeft bijgebracht over wat normaal is en wat niet normaal is, wat aanvaardbaar en wat niet aanvaardbaar is. En deze zaken bepalen, in grote mate althans, de psychische werking. Zodat een pijn, die voor U ondragelijk is, voor iemand, die opgevoed is met het denkbeeld, dat je daar maar tegen moet kunnen, hoogstens een kleine storing is. Terwijl U geleerd hebt, nou ja, magie en zo dat doet U niets en voor een ander is een eenvoudig magisch iets - b.v. het gooien van een kluitje aarde of zo, dus wat geen pijn doet - is een brandende, een verlamrende pijn door de vrees, de verwachting, die erachter staat. Dat kan wel zover gaan, dat er lichamelijke symptomen, dus vanuit een psychisch beeld geboren worden, daar kan iemand aan dood gaan. Als U zich dat realiseert, ja. Ik wil alleen zeggen, of Jezus het zo gezegd heeft, ik betwijfel het, of niet, het is een feit, dat gevoeligheden verschillen. Is dat voldoende?

x Heb ik het goed begrepen, dat U eigenlijk een betoog hebt gehouden, dat het kosmisch eigenlijk zinloos zou zijn, te trachten, lijden te lenigen?

- Vanuit kosmisch standpunt: ja.

Laat ik het zo zeggen: Wanneer U dus in het onderwijs al dat gene, wat de kinderen niet leuk vinden, wilt elimineren, blijft er geen onderwijs meer over. Wanneer je van het stoffelijk bestaan het lijden en ook de genieting dus, zoudt willen wegnemen, dan blijft er geen ervaring meer over, die zo belangrijk is voor de geest, nl. de nadere zelferkenning, de definitie van je eigen relatie met de wereld, met de kosmos uiteindelijk en daardoor een eigen wereldbeeld dat je geestelijke mogelijkheden en lering bepaald en daarna dus ook weer van invloed kan zijn op je volgende incarnatie.

x Geloof U, dat dat ook toepasbaar is op de hele geschiedenis van de sociale beweging in de wereld?

- Daar ben ik van overtuigd, ja. Kijk eens, wij kunnen een paar voorbeelden nemen, als U dat wilt. De emancipatie van de slaven. Laten we nemen de Verenigde Staten, dat ligt in de tijd niet zo ver achter U, heeft een hele hoop lijden en onzekerheid, ook voor die slaven tot stand gebracht. Ze werden geconfronteerd met een wereld, waarin geen vaste verhoudingen meer waren. En terwijl sommigen van hen daardoor ontaard zijn, dus als mens eigenlijk veel negatieve waarden hebben opgedaan en beleefd, zijn anderen eigenlijk daardoor teruggeschrokken. Ze hadden de trouw niet meer, die voor hen een zekere levende inhoud had, ze raakten daardoor losgeslagen van alles, kwamen tot vreemde sekte-vorming, waarbij God de plaats in moest nemen van de blanke "massah", de heer, en ik geloof, dat een groot gedeelte van het negerprobleem, zoals het nu in de V.S. bestaat, terug te voeren is op de onjuiste benadering van de emancipatie-problemen van de neger slaaf. Dat kan als eerste voorbeeld dienen.

Dan hebben we een ander voorbeeld: de arbeidersbeweging. Het was, op een gegeven ogenblik goed, dat tegenover de bezitter de bezitter van werkkraft ook zijn eigen rechten liet gelden. Het was onvermijdelijk en goed in een modernere en steeds technischer wordende maatschappij. Er komt nu een ogenblik, dat de werkers zo zeer overtuigd zijn van hun rechten, dat zij er in feite niet meer voor willen strijden, maar willen eisen. En eisen stel je gemakkelijk en het resultaat is, dat hun eisen verder gaan dan hun eigen belang toelaat. Er ontstaan dan toestanden, die voor hen - noem het een crisis - onaangenaam zijn: ze zien hun spaargeld ontwaarden, ze raken hun baantjes kwijt en al die dingen meer. Juist, doordat ze te v6r zijn doorgedaan met het zoeken naar een arbeidersparadijs. Er bestaat namelijk geen arbeidersparadijs, maar een mens die begrip heeft voor zichzelf, kan een paradijs vinden in de arbeid. En dat is iets anders.

En zo moeten we dus ook zeggen, dat de sociale bewegingen in vele gevallen het tegendeel bereiken, van wat ze willen. Ik zal een laatste voorbeeld geven om duidelijk te maken, hoe ik dit zie. Men wil een bepaald land steunen, dat land is arm. Men vindt, dat dat land er recht op heeft, even rijk te zijn, als men zelf is. Men vergeet daarbij totaal differente levensomstandigheden, klimaatscondities en wat dies meer zij. Men geeft dat volk dus veel. Dat volk echter is dan geneigd om minder arbeid te leveren, dus z6lf minder te doen, minder arbeid te verrichten, "omdat men het toch wel krijgt!" Het eindresultaat is dus, dat de ontwikkeling, die men mogelijk wil maken, in feite gefrustreerd wordt. We hebben dat gezien in Azië. De pogingen om de levensstandaard in Azië omhoog te brengen hebben in eerste instantie geresulteerd in een uitbarsting van nageslacht. Nageslacht was daar eigenlijk zoiets als een pensioenfonds en hoe meer kinderen je had, hoe gelukkiger je was. En dat heeft er weer toe gevoerd, dat men is begonnen met geboortebepanking. En dat heeft er weer toe gevoerd, dat er enorme sociale en religieuze spanningen zijn ontstaan, b.v. in India. En die spanningen kunnen we dan weer indirect verantwoordelijk stellen voor een hele hoop reacties binnen het land zelf, voor de daar bestaande problemen. Ik dacht, dat dit voldoende was.

* x Ja, op één punt meen ik toch, dat U betoog niet helemaal klopt, want U zegt zelf, dat het inderdaad wel goed was, dat die werknemer op een moment opstond en voor zijn recht begon te vechten. En wat er daarna uit voort is gekomen, dat ben ik met U eens, dat is veel te ver over de norm heen gegaan, over het gemiddelde heen gegaan, zodat hij zich nu daardoor weer schaadt. Maar ik geloof niet, dat hij dan maar had moeten berusten. Of gelooft U dat wél?

- Maar dát heb ik óók niet gezegd!

x Ja, maar het impliceert het wél.

- Neen, dat impliceert het niet. Het impliceert, dat een dergelijke beweging pas dán zin heeft, wanneer degenen, die die beweging in stand houden, voldoende inzicht hebben in hun eigen positie en mogelijkheden. En dan komen we tot hetzelfde punt, wat we daarnet hebben gehad bij genieting en pijn, lijden, dat deze dingen pas beheersbaar worden eigenlijk, bruikbaar worden, wanneer we voldoende zelfkennis hebben om te begrijpen, waaruit ze voor ons voortvloeien. En zolang als de arbeider dus geen juist begrip heeft voor zijn eigen positie in het productieproces, zal zijn georganiseerd zijn in feite voeren tot een vernietiging van een deel van zijn eigen mogelijkheden.

En wanneer de mens daar helemaal in opgaat, zoals in de beginperiode, dan is hij ook bereid, om meer te wéten omtrent zichzelf, zijn eigen functie. Het is opvallend, dat de meerderheid van de geörganiseerde arbeiders, dus degenen, die hun rechten via de gemeenschap tot uitdrukking brengen, betrekkelijk weinig geschoold zijn. Ze weten dus praktisch niets af van politiek en de meesten van hen kennen misschien marxistische leuzen, maar ze hebben nog nooit de werken van Marx werkelijk eens doorgewerkt, ze weten niet, wat ze betekenen. Kijk, dat is toch krankzinnig, wanneer er marxisten zijn, die niet eens weten, wat Marx in feite heeft gezegd en wat hij in feite heeft bedoeld. Het is krankzinnig, dat er Mao-isten zijn, die nog niet eens weten, wat er dan in die wijsheden van voorzitter Mao in feite wordt gezegd.

Nu kunt U zeggen: op zichzelf is het in beweging komen altijd een goed verschijnsel, omdat stilstand in feite dus menselijk gezien en geestelijk gezien een teruggang inhoudt. Maar aan de andere kant kun je ook zeggen, dat daardoor juist weer lijden wordt veroorzaakt omdat het in beweging komen niet voortdurend gepaard gaat met een grotere zelfkennis. Die zelfkennis is het éérst noodzakelijk.

x Nee, maar dan juist te ver in de andere richting doorstoten en daardoor weer lijden zelf veroorzaken, al is het niet willen veroorzaken, zullen ze toch uiteindelijk tot een zekere beheersing kunnen komen?

- Wanneer zij zichzelf als oorzaak van het lijden erkennen, is dat volledig waar. Maar, wanneer zij dit niet doen, is het lijden voor hen alleen een reden, om hun gevoelens van onlust te richten op anderen en hierdoor dus wéér voor zichzelf, nu in een andere richting, nieuwe onaangenaamheden, nieuw lijden te veroorzaken, terwijl ze de verrukking van het bereiken niet kennen. En dat is nu juist hetgeen, wat in die sociale bewegingen volgens mij dus wel verkeerd ligt. Ik geloof, dat een sociale beweging alleen kan worden opgebouwd op een opvoeding, die mede een steeds juister besef omtrent jezelf, je waarde en je mogelijkheden inhoudt en die niet gebaseerd is op een miskennis van alle andere waarden.

x Dat ben ik met U eens, maar ik geloof, dat we op het ogenblik nog verkeren in het aftasten van de grenzen van hun mogelijkheden.

- Dan zijn ze met het tasten al véél te ver gegaan. En als de economie een maagd zou zijn, zou ik zeggen, dat ze op grond van dit aftasten het al lang niet meer is. (Hilariteit)

x U zegt: goed en kwaad is geforceerd, als gevolg van het sociaal geheel.

De ópvatting van goed en kwaad. Inderdaad.
 Maar waar komt dan dat sociale geheel vandaan. Is dat dan ontstaan uit een nog niet weten van goed en kwaad, dat moet dan erg ideaal geweest zijn.

Er is een tijd geweest, dat goed en kwaad niet bestonden. Er bestond toen het recht van de sterkste. Maar er zijn twee soorten van kracht onder de mensen. De ene is mentaal, de tweede fysiek. In de alleroudste tijd was fysieke kracht een lange tijd de enige wet. Het was geen kwestie van goed en kwaad, maar: als ik doe tégen de zin van deze of gene in, dan krijg ik slaag. Toen de gemeenschappen groter werden, waren er mensen, die tradities kenden, de eerste sjamanen, zou je kunnen zeggen en die schiepen dus een mentaal gezag. Ook met occulte achtergronden, maar in de eerste plaats toch mentaal. Om een strijd tussen de fysieke machthebber en de psychische machthebber te voorkomen, was het nodig, dat er regels kwamen. Deze regels werden gebaseerd op gewoonten. Wetten zijn dus geboren uit gewoonten. En de sociale eenheid is opgebouwd op gezamenlijk gedeelde gewoonten. Nu wordt de zaak steeds uitgebreider en we krijgen dus langzaam maar zeker groepen, waarin het gezag té verdeeld zou zijn. Een gezag is uit te oefenen over een groep van zestig, zeventig mensen, het recht van de sterkste, verder gaat dat niet meestal. Een aardig vergelijkingsvoorbeeld kun je zien bij bavianen. Wanneer bavianen in een grote gemeenschap samenkomen, dan blijkt, dat er drie of vier oudere mannetjes zijn, die dan heerlijk zo met de kop op de grond staan tegenover elkaar, dreigend, totdat ze dus tot een overeenkomst zijn gekomen, als het ware: dit is mijn terrein, dit is jouw terrein. En overschrijding van de grenzen wordt niet gestraft, maar dient gebaseerd te zijn op een zeker onderworpen gedrag van degenen, die het gebied van een andere stam binnentreedt. Dat kunt U dus op het ogenblik nog zien.

En op dezelfde manier is het vroeger geweest. Toen er dus een groter gezag kwam, moest er een groep geschapen worden, die dit gezag uitoefende en dat waren dus de priesters, die onder zich hadden de kaste van krijgers. Degenen dus, die onder leiding van de psychische macht de fysieke macht uitoefenden. Langzaam maar zeker zijn deze dingen dus met elkaar versmolten en in de plaats van de levende psychische macht, die zich rechtvaardigde door een beroep op goden en dergelijke dingen, is langzaam maar zeker de papieren macht gekomen. De papieren macht zien we overal, waar een rijk, een gemeenschap dus, in haar gezagsuitoefening een té groot aantal verschillende gebieden moet regeren. Vandaar, dat het Romeinse recht van zo groot belang is. Het Romeinse recht was nodig, niet voor de stad Rome, maar voor het rijk, dat aan Rome horig was. Er moesten regels zijn, er moest een organisatie zijn. Hetzelfde zien we dus in de tijd van Alexander, die echter probeerde, om van dit gezag zoveel mogelijk af te komen. Het gevolg is dus ook geweest, dat hij ergens het contact met zijn land en een deel van zijn volgelingen verloren heeft.

De moderne maatschappij is gebaseerd op een reeks papieren regels, die op zichzelf absoluut infantiel, nutteloos en overbodig zijn. Deze dienen, om de gedragsregels, die voortdurend veranderen, een achtergrond te geven, waarop een beroep mogelijk is. Dus in de plaats van de god van vroeger, het orakel van vroeger, het wetboek van heden. En doordat die gemeenschap dus een beroep kan doen ergens op, is ze geneigd, het gezag te aanvaarden. Op het ogenblik, dat géén mogelijkheid van beroep bestaat, geen vaste achtergrond, hoe onwerkkelijk ze in wezen dan ook moge zijn, is zij dus geneigd om in kleinere groepen haar eigen recht tegenover andere groepen te gaan verdedigen. Hiermede gaat de bestaande macht, maar ook de bestaande samenhang teloor.

We kunnen geloof, zelfs van de Phoeniciërs leren, dat bepaalde regels heel erg nodig zijn, wanneer je iets wilt bereiken. De phoeniciërs kenden dus vaste regels, zowel voor de orde in hun expedities - heen meestal met schepen, terug vaak over land - en ook de wijze, waarop handel mocht worden gedreven. Wanneer een Phoeniciër die regels overschreed, kon hij door zijn eigen soortgenoten gestraft worden en daardoor wist men een zekere vriendschappelijke relatie met alle havenplaatsen, zeg maar, met alle bezochte volken zoveel mogelijk te handhaven.

Bij de Vikings was het omgekeerd. Bij de Vikings was dus het "huisrecht", waar ze woonden en dat werd bepaald door de stamoudste. Maar op het ogenblik, dat ze op "Viking" gingen, op rooftocht gingen ontstond een recht, dat gebaseerd was op het gezag van de kapitein, zeg maar, de gezagvoerder van het schip en deze was weer horig aan de kapitein, die de standaard op zijn schip had. Iets, wat wij op het ogenblik nog kunnen zien bij de marine b.v. Door deze rangorde in te stellen en zich daar strikt, heel strikt, aan te houden, was het voor deze mensen mogelijk, om met betrekkelijk kleine schepen enorme expedities uit te voeren en dan bovendien te land nog als een goed leger te functioneren.

Ik geloof, dat U zich dit goed voor ogen moet stellen: de wet op zichzelf is absoluut zinloos, tenzij door die wet een bepaald doel bereikt kan worden. Is het doel bereikt, dan is de wet zinloos geworden. De mens echter beroept zich op de wet zoals op zijn God en heeft dus de neiging, om de wet te handhaven, lang nadat haar werkelijke noodzaak overleefd is. En hierdoor ontstaat dan een milieu, waarin vaste gewoonten bestaan, een vast beroep op regels en wetten en elk vergrijp hiertegen, hoe logisch of redelijk ook, wordt beschouwd als aantasting van de gemeenschap, zonder dat dit reëel het geval is.

x
-
Merci.

Dit was even een klein geschiedenislesje. En nu geloof ik, dat het zo langzamerhand tijd wordt om even te pauzeren, vrienden, als U geen bezwaar hebt. Na de pauze komen we terug - ik kom terug tenminste - . Het is altijd nog een vraag: is dit voor U een lijden of een genieting, maar wat mij betreft kunnen we doorgaan met vragen over het onderwerp en als die er niet zijn, eventueel andere vragen van niet-persoonlijke aard. Mag ik U een aangename pauze wensen?

D I S C U S S I E

Goeden avond, vrienden,

We kunnen nu dus beginnen met het beantwoorden van eventuele vragen. Eerst met die over het onderwerp schriftelijk zijn binngekomen en met andere zullen we zien hoever we komen.

x
-
Het stoïcisme was dus zo'n slechte filosofie nog niet?

Nu, het stoïcisme is als filosofie dus slecht op het ogenblik, dat het de vorm krijgt van fatalisme, hetgeen heel vaak het geval is. Zoalng je dus zegt: ik moet eenvoudig leven met de dingen, die ik heb en daar het beste van maken, ik moet dat zo goed mogelijk accepteren, kun je dat een hele gezonde filosofie noemen.

x
Jawel. maar onbewogenheid ten opzichte van vele emoties, die rond de Stoïcijnen plaatsvonden, is toch op een gegeven moment toch hardvochtig, ondanks het feit, dat je weet, dat je er in wezen niets aan kunt veranderen.

-
Ik geloof, dat het dwaas is, om je iegen emoties te verspillen aan iets, waar je niets aan kunt doen, omdat je dan vaak emotioneel uitgeput bent op het moment, dat je wél wat kunt doen.

Ik geloof, dat een mens dus in zijn leven zich moet specialiseren op het doen van de dingen, die hij kan en daarbij al het andere, dat hij misschien wel zou willen doen, maar wat hij toch niet kan, naast zich moet zetten. Als iemand enorm lijdt en je kunt er werkelijk niets aan doen - je hebt het overwogen en je zegt; ik kan er niets aan doen - dan heeft het geen zin, om verder medelijden te hebben zelfs. Dan moet je zeggen: dit staat buiten mij, want er is misschien een ander, die veel minder lijdt, maar die ik wél kan helpen. Laat ik dat dan doen.

Maar tegenwoordig is het zo, dat de mensen - ik heb niet veel tijd helaas, anders zou ik voorbeelden kunnen geven - maar laat ik het zó zeggen: dat de mensen in een buurt zó druk bezig zijn om iets te doen voor een hongersnood hier of een watersnood daar, dat ze helemaal die ouwetjes vergeten, die in stilte liggen te sterven, omdat ze ziek zijn en er niemand komt kijken, wat er gebeurt. Dan vind ik, dat deze mensen, ten aanzien van het grote lijden iets stoïcijnser zouden moeten zijn, zouden moeten erkennen; daar kan ik op dit moment niet werkelijk iets aan doen, maar dat zij zich bezig zouden moeten houden met de kleine dingen in hun eigen omgeving.

x De vele veranderingen, die wij denken te ondergaan, zowel op materieel als geestelijk gebied, zijn dus geen veranderingen, omdat er geen reële kosmische feiten aan ten grondslag liggen, zoals bij vreugde en verdriet?

- Ik geloof, dat er wel reële en kosmische feiten ten grondslag liggen aan pijn, aan lijden, aan genieten, aan vreugde, aan verdriet, noemt U ze maar op, maar dat de emotie, die wij er door ervaren, iets is, wat vanuit onszelfen wordt bepaald. Het is onze benadering van het kosmische feit, niet het kosmische feit zelf, dat aansprakelijk kan worden geacht voor de emotie, die wij daarbij ondergaan.

x U gebruikte drank als middel om boven jezelf uit te komen en los te komen van je eigen ik. Dat zou ook kunnen met drugs. Hoe staat U hier tegenover?

- Wanneer U drank gebruikt om los te komen, dan kan ik dat volledig aanvaarden, mits U in staat bent te bepalen, op welk ogenblik U niet slechts loskomt, maar Uzelf verliest. Hetzelfde geldt voor drugs. Ik vind het dwaasheid om er tegen te zijn, dat iemand drugs gebruikt, om, terwijl hij "high" is dus, in een andere toestand voor een ogenblik die wereld te bezien. Mits de persoon dan maar niet de behoefte heeft om voortdurend high te zijn, zodat hij de wereld niet meer behoeft te zien. Ik heb dus op zichzelf er niets op tegen, maar ik ben tegen elke verslaving, omdat de mens, die verslaafd is aan iets, wat hem zijn werkelijkheid doet ontvluchten, daarmee óók probeert zichzelf te ontvluchten en zo voor zichzelf in feite een steeds verdergaande problematiek schept, waarin hij steeds minder weg zal vinden.

x Vindt U een vaginale wedergeboorte niet beter dan een geboorte met keizersnede?

- Ik wist niet, dat dat hier iets mee te maken had.

x Dr. Jawel, drugs is het wegnemen van weerstanden. Vaginale geboorte is de geboorte met weerstand.

- U zegt het heel erg aardig, maar laten we het dan anders zeggen. Wanneer de geboorte niet plaats kan vinden langs de normale weg en een keizersnede is noodzakelijk, dan lijkt het mij beter, om de keizersnede te gebruiken, dan te zeggen: barst maar.

x Dat is dus reclame maken voor de keizersnede.

- Reclamemaken, nee. Maar erkennen, dat het er is en erkennen, dat het nodig kan zijn, dat het nuttig kan zijn.

x Ja, maar U zegt: ik heb geen bezwaar tegen het gebruik van drugs. Nou, het gebruik van drugs is hetzelfde als een geboorte met de keizersnede.

- Nu, daar heb ik óók geen bezwaar tegen.

- x U vindt niet beter de vaginale geboorte, U vindt dat niet beter?
- Ik vindt het niet beter, wanneer de vaginale geboorte een groot gevarenmoment inhoudt. Met andere woorden, datgene, wat je niet bereiken kunt langs de zuiver natuurlijke weg, dat kun je m.i. proberen te bereiken langs andere weg, zolang als je voldoende beheerst blijft. Maar zodra men dus een weg kiest, die men niet beheersen kan, is men fout, want dan wordt men het slachtoffer van datgene, dat men zelf gekozen heeft. En daarom is juist die vergelijking onjuist, omdat we het hadden over drank of drugs, waarbij dus de persoonlijke besluitkracht van de persoon een rol speelt, wat bij een keizersnede dus niet het geval is. Het kind heeft er niets over te zeggen of het via de keizersnee verlost zal worden of dat het er gewoon uit zal plonsen.
- x Ja zeker heeft het kind er iets over te zeggen.
- Het kind heeft er niets over te zeggen.
- x Het wordt al bij de conceptie bepaald.
- Dat is Uw eigen visie. Mogen we voortgaan met het onderwerp.
- x Mij klinkt Uw betoog in het oor, alsof een Curie-Cardinaal er geweldig van zou genieten, of, in andere woorden: zie je wel, we hebben toch gelijk met ons beleid!
- Ik kan medat niet erg goed voorstellen. De curie-cardinaal zou misschien hieruit een gelijk construeren, dat doet hij zo vaak. Ook uit andere dingen. En misschien geniet hij daar ook van. Maar ik geloof niet, dat het in mijn betoog ligt. Ik geloof namelijk, dat degene, die van zich uit redeneert en daaruit een gezag over anderen construeert, altijd fout is, omdat hij zijn eigen maatstaven aan anderen aanlegt dus, de ander mogelijk onrecht doet en in ieder geval in vele gevallen de eigen ontwikkeling van die ander dus belemmert. Ik geloof niet, dat dat recht is. Dat geldt voor de curie-cardinaal zo goed als voor de minister als wie dan ook.
- x Is het mogelijk om vrij te staan van de pijn bij fysieke martelingen?
- Het is dus niet mogelijk, om alle fysieke pijn bij marteling eenvoudig te verdringen. Maar het is dus wél mogelijk, om de daarmee gepaard gaande psychische pijn o.m. voortkomende uit de pijnverwachting e.d. te beheersen. Anders gezegd, degenen, die bij marteling een beheersing heeft over zijn geestelijke processen, zal wel lichamelijke pijn ervaren, maar deze blijft zover binnen het draagbare, dat hij daardoor niet geschaad wordt en zelfs geestelijke processen op een ander niveau rustig kan voortzetten.
- x Hoe kan bij de recapitulatie van het leven fysieke pijn (zelf ondergaan of een ander aangedaan) herbeleefd worden, als er geen lichaam meer is?
- Ja, misschien kan ik dat met een tegenvraag beantwoorden. Wanneer ik U zeg, dat ik U met een gloeiende pook ga aanraken, ik blinddoek U en ik neem een ijspegel, hoe komt het dan, dat U vuur voelt en geen koude? Omdat kennelijk een groot gedeelte van de pijn en de pijninterpretatie in Uw voorstellingsvermogen zetelt. En het voorstellingsvermogen heeft de geest en als zodanig kan hij dus ook de ervaring ondergaan.
- x Wordt er, als we het evolutieproces in het groot bekijken, niet meer geleden dan vergoed?
- Wanneer wij stellen, dat er een groter evolutie proces is en wij willen dat stoffelijk stellen, dan maken we al een heel grote fout, omdat er namelijk stoffelijk geen sprake is van een werkelijke evolutie, maar van een voortdurende op-en-neergang oftewel een slingerbeweging. Stellen wij het in geestelijk opzicht, dan blijkt, dat elk lijden in zichzelf een verhoging is van erkennings- en waarderingsmogelijkheid en daardoor automatisch vergoed wordt.

- x U hebt, naar ik meen, gezegd, dat het voorstellingsvermogen binnenkomende prikkels interpreteert als prettig of pijnlijk. Maar doet het voorstellingsvermogen dit geheel ongericht, willekeurig? Is het Zelf niet het product van ervaringen van pijn en plezier?
- Voor een groot gedeelte is het een associatief proces, waarbij echter in de associaties niet alleen de eigen ervaring, maar ook op andere wijze verkregen voorstellingen en feiten een rol spelen. Dat wil dus zeggen, dat wanneer men iemand voortdurend leert, dat een pak slaag iets heerlijks is, er een ogenblik komt, dat zo iemand geniet van elk pak slaag. Dat heeft men overigens voldoende bewezen, zij het dan niet met mensen, maar met dierproeven, waarbij dus blijkt dat, wat voor het normale dier een kwelling is, voor dieren, die van jongsaf aan geleerd hebben deze met andere lichamelijke functies te combineren, deze prikkels buitengewoon genoegelijk worden.
- x Een voorbeeld graag?
- Eén voorbeeld ervan is dus een elektrische schok bij een rattenproef, waarbij de ratten dus, wanneer zij de voedselschaal benaderden een elektrische schok kregen. Het vreemde was, dat toen men dit met heel jonge ratten gedaan had en er géén voedsel was, zij toch naar die plaats gingen om zich te laten schokken, terwijl zij konden zien en ruiken, dat geen voedsel aanwezig was. Ze zochten dus kennelijk hier een genot als een voorbereiding op, of mogelijk een aanvulling op hun voedselbehoefte. Ik dacht, dat dit ene voorbeeld genoeg was U kunt daarover voldoende gegevens verder vinden.
- x Wij zijn door de schriftelijke vragen heen.
- * U heeft straks gezegd, dat we dus dóór het lijden eigenlijk een automatische groei als het ware ondergaan of heb ik dat verkeerd verstaan.
- Ja, dat dacht ik. Ik heb helemaal niet gezegd, dat je een automatische groei ondergaat. Ik heb alleen gezegd, dat de ervaring van smart, in tegenstelling dus van genot en dergelijke dus een gebied creëert, waarin erkanning gemakkelijker mogelijk is en langzamerhand wordt voortgezet, zodat een mogelijkheid tot bewustzijnsuitbreiding daaruit voortkomt. Maar stellen van een mogelijkheid is heel iets anders dan stellen van een automatisme.
- x Ja, maar het woord automatisch is genoemd, maar dan heb ik dat verschil schijnbaar niet goed begrepen.
- Wanneer je zegt bijna automatisch is het nog net niet automatisch.
- x Dus alles, elke handeling houdt een mogelijkheid in tot bewustwording en meestal is dit vreugde en smart hier het meest geijkte voor. Maar het hoeft dus in wezen niet te zijn, dus alles zou je kunnen aangrijpen tot bewustwording als het ware, al naar gelang je dit gaat bekijken en de diepte, waarmee je het penetreert.
- Dat ben ik wel ergens met U eens. Maar dan moet U wel één ding onthouden. Bewustwording impliceert beleving. Dus op het ogenblik, dat U een actie stelt, zonder dat U daarin deel hebt, zonder dat U deze werkelijk beleeft, heeft ze voor de bewustwording praktisch geen waarde. Op het ogenblik, dat U slechts een deel ervan beleeft, zal de waarde liggen in het beleefde gedeelte, niet in het geheel. Het is dus de wijze, waarop je jezelf één gevoelt met de actie, waaraan je deel hebt, op welke wijze dan ook, die bepaald, in welke mate bewustwording hierdoor kan ontstaan.
- x Is hier een grens in te bereiken? Waarbij op een gegeven moment de bewustwording zóver is, dat de individualiteit wegvalt? Ik dacht...
- Dat is een theoretische. In de praktijk geloof ik, dat je altijd vanuit jezelf zult blijven ervaren, maar dat je dus het verschil, dat je maakt tussen jezelf en anderen, langzaam maar zeker weg ziet vallen, zodat je de deelnemende beschouwer bent. Maar dat is, voor mij althans, voorlopig nog enigszins theoretisch. Ik ken dus wel fusie, versmelting in vele opzichten, maar ik geloof toch nog niet, dat ik zó ver ben, dat ik kan zeggen: ik ben niet begrensd, ik zet mij dus niet meer af tegenover anderen en het andere.

Goed, dat was nog een korte geloofsbelijdenis er achter aan.
Wat hadden we verder nog?

x Ja, ik had nog een korte vraag. U hebt daarnet gezegd, dat noordelijke rassen minder pijngevoelig waren dan zuidelijke rassen. Als ik onder die noordelijke rassen de blanke rassen mag verstaan, meen ik, dat ik hier enige opheldering mag vragen, want als ik missie-artsen hoor, dan zijn juist die zuidelijke afrikaanse volken buitengewoon on-pijngevoelig.

- U bedoelt, dat ze minder aandacht geven aan pijn. Dat is iets anders dan pijngevoeligheid. Pijngevoeligheid, dan spreken we dus over de intensiteit, waarmee een bepaald extern signaal door het zenuwstelsel wordt doorgegeven en dus als zodanig als pijn wordt geregistreerd. En de registratie is dus bij het blanke ras gemeenlijk niet zo buitengewoon groot. Bij de neger is dus de sensitiviteit veel groter. Er wordt dus veel meer geconstateerd en gevoeld, ook op pijnterrein, maar het wordt niet nadrukkelijk als pijn vertaald. Er wordt geen aandacht aan gegeven. En dat is een verschil.

Maar dan zitten we dus in de psychische factor. En dan kun je dus zeggen, dat elke gemeenschap, die zich voortdurend concentreert op zichzelf en eigen lichamelijkeheid, door haar psychische waardering voor invloeden van buitenaf een grotere pijnbeleving kent, zelfs wanneer de pijnprikkel veel kleiner is

x Ja, dank U, dat is zeer duidelijk. Een tweede vraag is op astrologisch gebied. Ik heb geleerd, het achtste huis dat is het huis van het genieten, maar ook van het vernietigen. In beide woorden zit het woord "niet", namelijk het vernietigen van de vorm van de concretie, totdat de abstractie, het wezenlijke, overblijft. Het verband tussen genieten en vernietigen is mij niet duidelijk. Misschien kunt U daar iets van zeggen.

- Genieten kan vernietigen zijn, omdat in vele gevallen, om het heel eenvoudig te zeggen, genot, voor de mens althans, iets is, wat lijkt op consumptie. Hij verbruikt dus, datgene, wat hem genot geeft. En naarmate hij dus meer geniet, houdt hij minder te genieten over. Die relatie bestaat inderdaad.

x 't Is moeilijk, maar...

- Nee, het is helemaal niet moeilijk. Het is volkomen logisch. Laten we het heel kindelijk stellen. Houdt U van een reep chokola?

x Ja!

- Geniet er dan maar van. Hoe méér U ervan geniet, hoe minder U overhoudt! (Hilariteit)

x Het is een stelling van Buddha men ik, die zegt: het leven van de mens is zolang als er ademhalingen zijn. Al naar gelang die vlug of kort zijn, zal hij kort of langzaam leven. Tenminste ik zie daar verband tussen.

- U citeert in de eerste plaats stellig niet volledig juist. De Gautama heeft gezegd: Elk leven bevat een aantal ademhalingen en wanneer het hart zijn getal geklopt heeft, is het leven in deze vorm teneinde. Hij vervolgde daarop: Wie snel ademt, zal snel verbruikt zijn, wie langzaam ademt, zal lang leven. Ik meen, dat dat die bespreking met (??) geweest is. Nu ja, goed. En daaruit blijkt dus ook wel, dat de Buddha uitgaat van het standpunt: je hebt een bepaalde levensenergie. Je kunt ze verspillen, je kunt ze doelmatig gebruiken, je kunt ze ook zolang bewaren, tot ze bedorven is.

x Een laatste vraag. We hebben het daarnet gehad over het masochisme. De psychiatrie noemt dit eigenlijk altijd in combinatie met het sadisme als sado-masochistisch complex. En op het ogenblik, gezien de belangstelling, die de film "Wat zien ik" trekt, waar dergelijke complexen in voorkomen, zou ik gaarne nog een nadere toelichting hebben van U over dit onderwerp.

- Ja, dus na "Wat zien ik" : "Wat hoor ik". (Hilariteit).

Ik geloof dus, dat men de neiging tot kwellen en gekweld te worden inderdaad in de psychiatrie vaak beschouwd als één geheel. Oftewel als twee zijden van één medaille. Of dit geheel juist is, ik weet het niet. Ik meen namelijk, dat de behoefte om gekweld te worden in feite een vorm van zelftuchtiging is, terwijl de neiging om anderen te kwellen een behoefte tot zelfbevestiging is eerder. En ik meen, dat daartussen verschillen bestaan. Dus wat dit betreft ben ik het met de psychiatrie niet geheel eens.

Nu, dan zijn we er door heen of zijn er meer vragen?

x U heeft in Uw inleiding nog het hoogste zoenoffer aangesproken
Hoe denkt U over het orthodox christelijk idee van het zoenoffer als plaatsvervangend lijden.

- Ik geloof, dat een plaatsvervangend lijden niet bestaat. Het denkbeeld, dat Jezus geleden heeft, zodat wij niet meer behoeven te lijden, is volgens mij dus onzin. Maar het feit, dat Jezus geleden heeft en ons zó getóónd heeft, hóe wij moeten leven en eventueel lijden, zonder harmonie te verliezen, dat acht ik de werkelijke verlossing. Jezus heeft de mens niet verlost van zijn stoffelijk bestaan en al wat er bijkomt. Hij heeft de mens wél verlost van het denkbeeld, dat hij door de omstandigheden geregeerd moet worden en hij heeft hem geleerd, dat hij, door een beroep te doen op "De Vader", de grote kracht, vanuit zichzelf een beheerstheid kan verwerven waardoor zijn lijden doelmatig, doelgericht wordt. Ik dacht, dat Jezus dát geleerd had. En ik meen danook, dat dit veel méér dan de orthodoxe doctrine in overeenstemming is met Jezus' verklaring dat Hij het leven, de weg en de waarheid is.

x India-Pakistan, kunt U daar iets over zeggen?

- Och, ik zou zeggen, het is een oud zeer, dat weer eens opge-
laaid is.

x Hoe ziet U de oplossing, nu?

- Van onze kant? Wat wij proberen te doen, tenminste sommigen van ons proberen te doen op het ogenblik, dat is, het zover te brengen, dat Pakistan dus Bangladesh aanvaardt als een administratief zelfstandige provincie, die desalniettemin dus wordt gerekend tot Pakistan. Dit is namelijk de enige oplossing, die haalbaar is, omdat politiek gezien, de onafhankelijkheid van Bangladesh de ondergang zou betekenen van de nu regerende kaste in West-Pakistan. En wat India betreft, hopen we alleen maar, dat ze weer terug zullen keren tot hun oude politiek, waarbij ze dus de Oost-Pakistani's de kans geven om zelf hun vrijheid te bevechten en niet proberen, daarvan een Indiase overwinning te maken. We zijn er bang voor, dat bepaalde generaals vooral dit laatste meer op prijs stellen dan het scheppen van een werkelijke mogelijkheid tot redelijk vredige terugkeer van de miljoenen gevluchten.

Dit was maar even vluchtig. Ik kan dat niet helemaal uit gaan diepen. Als je daaraan begint, dan kweek je zulke afgronden. En bovendien, zo vlak na Sinterklaas moet je niet over al die hatelijke dingen praten, geloof ik, om de doodeenvoudige reden, dat het geen verschil maakt of je het weet of niet. Zoals het ook voor de middenstand geen verschil maakt, wat Sinterklaas wel of niet weet. Als hij maar betaalt.

Vrienden, we zijn dan weer zo'n beetje aan het einde gekomen En wanneer U in de komende tijd nogal eens wat vreemde, schokkende berichten en misschien ook hier en daar onverdiende verwijten krijgt, denkt U dan ook maar: ach, de werkelijkheid ligt er áchter. Leeft U die werkelijkheid, dan komt de rest vanzelf. Goeden avond.